

Den svenska film- och biografmarknaden

Avtal för framtiden

Sveriges Biografägareförbund

Index

Sammanfattning.....	4
Den svenska biografmarknaden.....	6
Nordisk jämförelse över film och bio.....	7
Varför effekten av höjd moms leder till färre biobesök på svensk film.....	8
Fler aktörer och modern teknik skapar ny dynamik på hela TV- och filmmarknaden.....	9
Piracy ett fortsatt stort problem för hela film- och tv-branschen.....	10
Konsekvenserna av den statliga filmpolitiken.....	11
Svensk film har förlorat 150 miljoner under 2017–2019 på statlig filmpolitik.....	12
Hur hade Harry Schein gjort med dagens förutsättningar?.....	12
Nytt filmavtal för framtiden.....	13
Produktionsincitament för stärkt svensk filmkultur.....	13
Inför modellen med olika grupper av biografer efter antal föreställningar.....	13
Nya mål i filmpolitiken.....	14
Inför ett demokratikriterium för oberoende filmkultur.....	15
Inkludera streamingtjänster i det nya filmavtalet.....	15

Förord

Film och tv är livsviktigt för människor att ta del av, oaktad genre påverkar det oss och berättar något om oss som människor och om det samhälle vi lever i. Vi kan lära oss om vår historia, nutid och framtid. Film och tv är något att samlas kring, reflektera och lära sig av.

I drygt 50 år hade Sverige ett filmavtal på initiativ av Harry Schein som samlade film- och tv-branschens aktörer för att finansiera svensk filmproduktion. Avtalets innehåll och parter varierade över tid men bidrog till att finansiera filmproduktion eftersom varje visningsfönster bidrog. Ny teknik och nya streamingtjänster har förändrat hur vi konsumerar film och tv. DVD-formatet är i princip borta till förmån för helt digitala tjänster oaktat om det gäller streaming eller digitala köp/hyra av film. Det i sin tur innebär att en viktig intäkt till filmproduktionen har försvunnit.

Dåvarande kulturminister Alice Bah Kuhnke (MP) valde att säga upp avtalet 2015 och ersätta det med en statlig filmpolitik som trädde i kraft 2017. Nu, snart fem år senare, har vi facit över vad det har inneburit.

Det som skulle ha blivit mer pengar, mer inflytande och där bredd skulle ha lett till spets ser vi motsatsen. Dessutom har förstatligandet av filmpolitiken lett till att politiker kan lägga sig i innehållet på ett helt annat sätt än tidigare. Därtill har pandemin påverkat hela filmbranschen.

Mot bakgrund av den här utvecklingen har vi därför tagit fram denna rapport som innehåller förslag på hur filmkulturen kan få nytänkande och långsiktighet.

Förslagen motsvarar människors höga förväntningar på svensk filmkultur utifrån dagens levnadsmönster där ny teknik tagit plats i våra vardagsrum. Men för att lyckas med en ny modell som inte tidigare funnits behövs det att flera aktörer samarbetar. Det är först då som svensk filmkultur få den självständighet och styrka som den förtjänar.

Sammanfattning

Filmkultur ska inte bestämmas av politiker. En självständig och fri filmkultur möjliggör att den kan frodas självständigt. För att uppnå det har vi ett antal förslag som vi presenterar kortfattat i sammanfattningen och som ni kan läsa mer om i rapporten.

1. Skrota statlig filmpolitik – Ingå nytt avtal för framtiden

När regeringen förstatligade filmpolitiken genom att säga upp avtalet 2015 förlorades de långsiktiga förutsättningarna för branschen samtidigt som politisk styrning övertog den svenska filmkulturen. Detta har haft dramatiska konsekvenser både för produktion, distribution och konsumtion av svensk film och som kräver åtgärder.¹ Vårt första förslag handlar om att staten och filmbranschen bör förhandla och ingå ett nytt avtal som tar sin utgångspunkt ur dagens samhälle.

2. Sänk momsen för att ha lika moms på all kultur

Momshöjningen har lett till lägre intäkter för svenska filmproduktioner och dessutom lett till att andelen mjuka pengar² till svenska långfilmer sjunkit. Biograferna är den viktigaste intäktskällan för svenska långfilmer, och står för cirka hälften av en filmens totala intäkter. Höjningen har inneburit att färre personer ser svenska filmer på biograferna. När förslaget på momshöjning presenterades förekom kritik till att regeringen inte presenterat starka skäl till förslaget. Detta har också kritiserats av Statskontoret som efterlyste en bredare diskussion kring momsatsen på kulturområdet i samband med att momsförslaget remitterades. Vi vet att det förekommer olika skattesatser på olika kulturformer i Europa, men inget annat land har högre moms på biobesök än på övrig kultur. För att kulturen ska få likvärdiga förutsättningar att verka inom landet bör momsen således vara densamma för likartade verksamheter. Därför bör momsen sänkas från dagens 25 procent till 6 procent.

3. Minska regionala skillnader och öka finansiering av svensk filmproduktion

I filmavtalet fanns en modell som skilde vissa biografer åt genom antalet föreställningar. Röda biografer betalade biografavgift, hade fler föreställningar och betalade exempelvis in sex procent momsavgift. Gröna biografer betalade inte biografavgiften eftersom de hade färre än fem föreställningar per vecka. Syftet var att garantera tillgänglighet till biografer för hela landet samtidigt som biografavgiften fortsätta att finansiera svensk filmproduktion. Att man övergivit modellen har inneburit att klyften mellan stad och land tillåtits växa när det gäller tillgången till svensk filmkultur. Mindre orter har drabbats hårdare av den statliga filmpolitiken samtidigt som det blivit mindre pengar till svensk film. Det borde vara självklart att minska regionala skillnader och öka finansieringen av svensk filmproduktion. Därför bör en ny modell inrättas som bland annat skapar bättre förutsättningar för biografer på små orter får mindre pålagor än biografer som har större kommersiell verksamhet.

4. Nya mål i filmpolitiken

2016 beslutade regeringen om nya filmpolitiska mål som inte speglar samhällsutvecklingen för produktion och distribution av svenska filmer. Målen är i många fall vaga och tar inte hänsyn till digitaliseringen som förändrat förutsättningarna för svensk filmskapande att nå en ny publik. Nya och färre mål bör tas fram som tydliggör krav på att filmskapare vågar skapa kommersiella filmer som efterfrågas av publiken. Svenska filmer måste förhålla sig till vad publiken vill se och framför allt inte vill se. Genom mål som bidrar till att stärka kvalitén kan svensk film stå sig i konkurrensen mot andra digitala plattformar.

5. Inför ett demokratikriterium för oberoende filmkultur

¹ Mer om filmavtalet på sidan 11.

² Mjuka pengar kallas det stöd som betalas ut utan krav av Filminstitutet. Hårda pengar däremot, är ekonomiskt stöd som beviljas av aktörer som betraktar filmen som en investering för framtida avkastning.

Regeringens omläggning av filmpolitiken har inneburit en risk för att filmkulturen politiseras. Diskussionerna kring public service visar på en samhällstrend där kulturfrågor blir alltmer politiserade. Filmpolitiken saknar de skydd som Public Service åtnjuter utifrån dess styrningsmodell. Att med politiska medel styra filmkulturen rimmar illa med en oberoende filmkultur. Därför föreslår vi att det införs ett demokratikriterium som värnar svensk films oberoende från politiken.

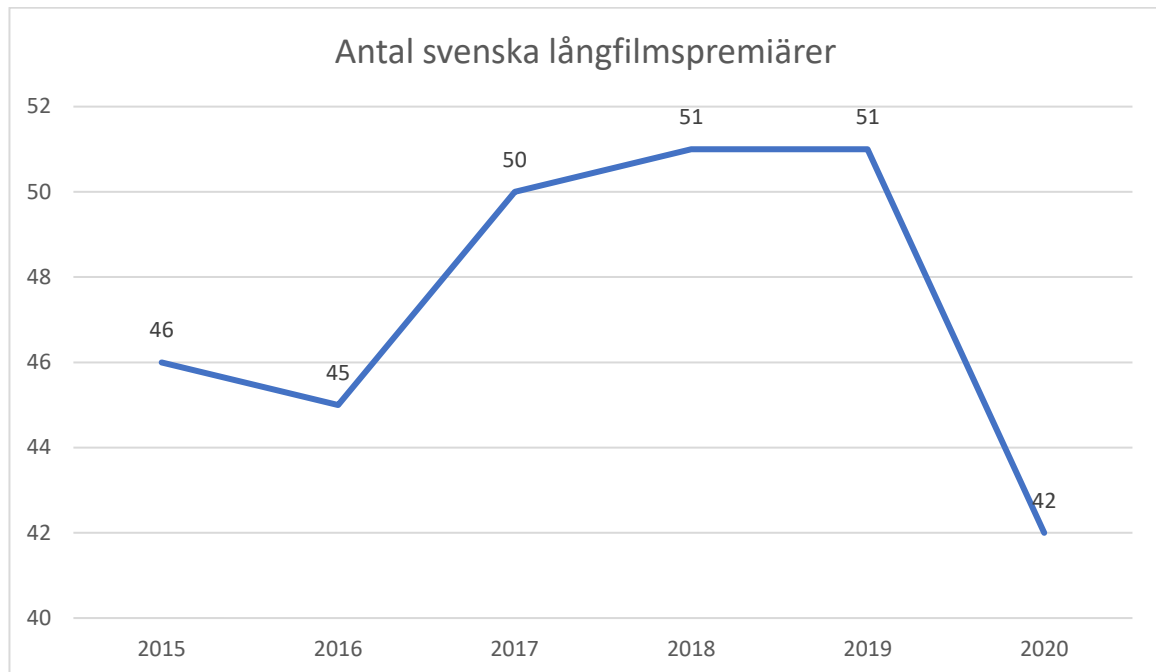
6. Inkludera streamingtjänster i det nya filmavtalet

Statistik för bio borde omfatta streamingtjänsterna också för att få en helhet. Reglerna för film som ska upp på bio är omfattande men om rörlig bild inte går upp på bio finns inte samma regler vilket ger en snedvriden konkurrens. Det borde vara lika för alla.

Framtiden för branschen finns inom strategiska samarbeten mellan konkurrerande Tv-kanaler och mellan olika typer av plattformar. Det finns exempel där samverkan mellan aktörer kring enskilda tv- och filmproduktioner har varit positiv. Dock behövs det ett nytt avtal för att branschen ska utvecklas långsiktigt på ett sätt som gynnar såväl filmkulturen som konsumenterna. Ett nytt avtal där även streamingtjänsterna ingår kan skapa den struktur och finansiering som behövs för att uppnå detta.

Den svenska biografmarknaden

Det har producerats alltmer film i Sverige under de senaste åren. De svenska titlarna har ökat med 20 procent sedan 2013.³ 2010–2019 premiärsattes totalt 462 filmer i Sverige.⁴ Under 2018 och 2019 premiärsattes totalt 51 svenska långfilmer. Pandemin och de restriktioner som infördes lamslog produktion men framförallt konsumtion av film på bio.⁵

2019 gjordes nästan 15 900 000 biobesök i Sverige varav drygt 2 100 000 (13, 2 procent) av besöken var till svenska filmer. Antalet biobesök under 2019 minskade totalt sett med tre procent och marknadsandelen för biobesök till svensk film minskade med 31 procent jämfört med föregående år.⁶ Det totala biotittandet i Sverige har legat förhållandevis konstant över de senaste decennierna på 15–18 miljoner besök per år. Mellan sex och nio procent av den svenska befolkningen går på bio en gång i veckan i genomsnitt och siffrorna har legat relativt oförändrade över tid.⁷ Året innan momsens höjdes från sex till 25 procent ökade biobesöken till 17 757 429, för att sedan minska under de följande två åren.⁸

³ <https://www.dn.se/kultur-noje/peter-fornstam-inte-biografernas-fel-att-publiken-sviker-svensk-film/>

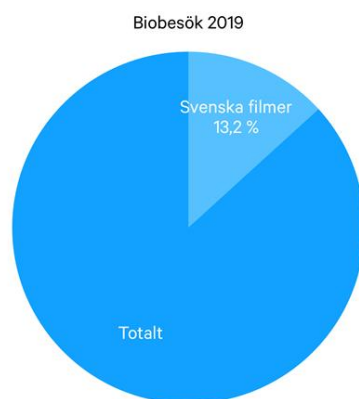
⁴ <https://www.filminstitutet.se/>

⁵ <https://www.filminstitutet.se/sv/fa-kunskap-om-film/analys-och-statistik/filmaret-i-siffror/filmaret-i-siffror-2020/>

⁶ <https://mb.cision.com/Main/19079/3006878/1173327.pdf>

⁷ <https://www.dn.se/kultur-noje/nu-jagar-svensk-film-losningar-pa-sin-kris/>

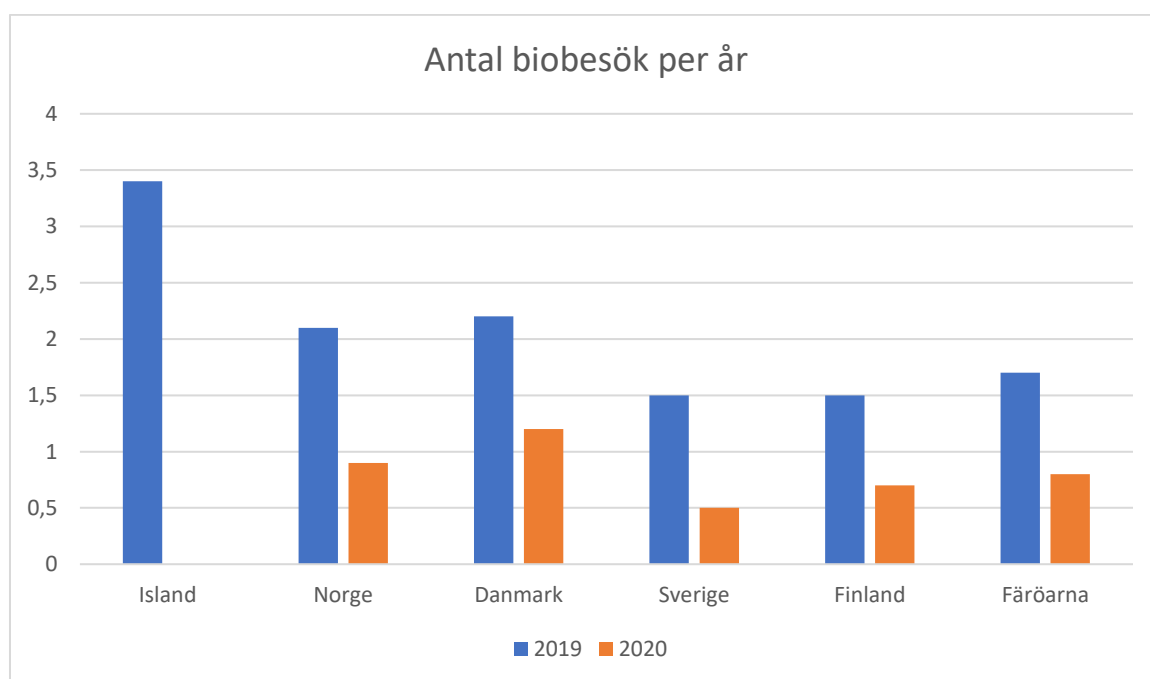
⁸ <https://www.filminstitutet.se/globalassets/2.-fa-kunskap-om-film/analys-och-statistik/publikationer/utredningar/2019/en-forsta-analys-av-den-hojda-momsen-pa-biografintakter-slutgiltig-version.pdf>

Nordisk jämförelse över film och bio

Från 2015 till 2018 var andelen biobesökare på svenska filmer i genomsnitt 16,8 procent. Jämför man marknadsandelen för svenska filmer är den betydligt lägre än för de nordiska grannländerna som visar en motsvarande andel för Danmark med 24,6 procent, Norge, 20,7 procent och Finland 26,9 procent.⁹ Under 2019 visar biograferna i Sverige 40 procent fler svenska filmer på bio jämfört med 2013 som betraktas som ett rekordår för svensk film, men biobesöken till de svenska filmerna ser ut att utebliva.¹⁰

Vad det gäller biobesöken hos våra nordiska grannländer visar statistik från Nordic Statistics database att islänningar är de som oftast går på bio bland de nordiska länderna. Islänningarna gick under 2019 på bio i snitt 3,4 gånger per person jämfört med svenskar som gick 1,5 gånger per år.¹¹

Biobesöken i Europa under 2019 ökade totalt med 4,5 procent och intresset för inhemsk film ser i resten av Europa ut att vara stort, där bland annat Frankrike och Turkiet är de länder som ser på

⁹ <https://www.dn.se/kultur-noje/nu-jagar-svensk-film-losningar-pa-sin-kris/>

¹⁰ <https://mb.cision.com/Main/19079/3006878/1173327.pdf>

¹¹ <https://www.nordicstatistics.org/culture/>

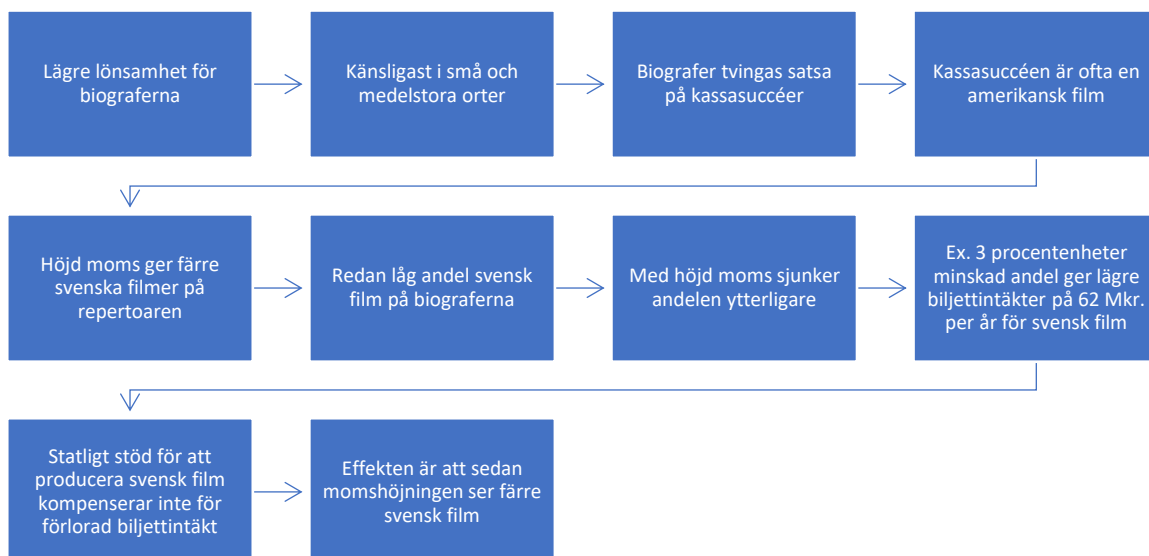
mest inhemskt producerad film.¹² Under bioåret 2019 i Sverige lyckades ingen svensk film ta sig in på tio i topp-listan. Listan över mest populära filmer dominerades istället av Disneyfilmer och amerikanska produktioner.¹³ Biljettförsäljningen till svenska filmer har halverats sedan 2014.¹⁴

Sverige sticker ut i en internationell jämförelse, vi har många olika aktörer och många salonger. I Sverige finns det drygt 470 biografier.¹⁵ Flera av biograferna drivs i föreningsform med hjälp av en större central organisation som ger support i form av förmedling och tjänster till sina medlemsbiografier. Det finns även egenföretagare som driver en eller flera biografier, även kommunalägda biografier förekommer ute i landet om än i liten utsträckning. De två största filmbolagen, Filmstaden och Svenska Bio, äger 37 respektive 35 biografier i landet.

I Filminstitutets rapport, En första analys av momsens 2019, framgår det att de små biograferna ute i landet drabbats hårdast av den höjda momsens, från 6 procent till 25 procent, som infördes med den statliga filmpolitiken 2017. Skälet är att filmavtalet hade ett utjämningsystem som gynnade mindre biografier.

Fallande biobesök har bland annat lett till att små biografier har fått höja biljettpriserna för att verksamheten ska gå runt, vilket i sin tur har lett till ännu färre biobesökare. Det här är kontraproduktivt den statliga filmpolitikens syften. I vissa fall har små privatägda biografier köpts upp av föreningar och kommuner och på så sätt räddats kvar på orten, men i några fall har verksamheten fått läggas ned. Detta leder till att filmutbudet begränsas för publiken på mindre orter då endast breda publikvänliga filmer är ekonomiskt försvarbart men smal film som inte har efterfrågas av publiken kan inte visas för nästan tomma salonger. Samverkansavtalet garanterade att även smala filmer skulle visas ett antal gånger men så är det inte med den statliga filmpolitiken.

Varför effekten av höjd moms leder till färre biobesök på svensk film

¹² <https://www.svt.se/kultur/rekordmanga-europeiska-biobesok-2019>

¹³ <https://www.moviezine.se/nyheter/10-mest-sedda-biofilmerna-i-sverige-under-2019>

¹⁴ <https://www.svt.se/kultur/2019-blev-ett-rekorddaligt-ar-for-svensk-film>

¹⁵ [Nordic Statistics database](#), data avser år 2020

För en snabbare spridning av olika typer av film i hela landet har digitaliseringen betytt mycket. Nya metoder att distribuera film till biograferna genom digitala kopior underlättar tillgängligheten i hela landet och ökar kvaliteten på visningen. I målen för den statliga filmpolitiken ingår att stärka biografstrukturen i hela landet, att allt fler ska se värdefull film som sprids och visas i olika visningsfönster, och att utveckling och produktion av värdefull svensk film sker kontinuerligt i olika delar av landet.

2018 fanns det 430 biografier och 872 biografialonger i Sverige. Det finns större biografkedjor, mindre kedjor, privatägda enskilda biografier och föreningsdrivna biografier.

De allra flesta biograferna är mindre, det rör sig om föreningsdrivna biografier på mindre orter som ofta drivs av ideella föreningar och inte sällan med bara en salong. Ofta organiseras dessa genom en riksorganisation som ofta uppstått ur folkrörelser, exempelvis: Folkets Hus och Parker, Folkets Bio, Våra Gårdar eller Bygdegårdarnas Riksförbund. Det finns några ägare av biografkedjor som driver biograf på mindre orter, några exempel på dessa är: Videvox, Eurostar, Björnbiografier och Cinemasenen. Det finns två stora biografkedjor som driver kommersiell biografverksamhet på större orter i Sverige: Filmstaden och Svenska Bio. Ägarna innefattar nordiska, europeiska och amerikanska företag.

Filmstaden och Svenska Bio äger tillsammans drygt 80 procent av marknadsandelarna för biljettintäkterna i Sverige.¹⁶

Filmstaden ingår i den europeiska biografkoncernen Odeon Cinema Group. Odeon ägs av det amerikanska bolaget AMC Theatres, som är börsnoterat. Den ideella kulturföreningen Folkets bio som har 19 biografier i Sverige, distribuerar filmer som inte visas på de större och kommersiella biograferna. Folkets bio driver bland annat biografen Zita i Stockholm. Nordisk Film Bio ägs av Nordisk Film, vilka är en del av Danmarks största mediekoncern Egmont, 2018 öppnade en biograf i Uppsala och en i Malmö under 2020.

Fler aktörer och modern teknik skapar ny dynamik på hela TV- och filmmarknaden

Statistik från 2018 visar hur filmtittandet i Sverige per visningsfönster kan beskrivas med den största andelen på 26 procent av befolkningen som tittar på film via abonnemangsbaserad webb-tv (s-vod) medan 22 procent helst ser på film i breda tv-kanaler. 15 procent av den svenska befolkningen ser på film genom annonsfinansierad webb-tv eller public service dito. Digital köp-/hyrfilm (t-vod) står för fyra procent av filmtittandet och de svenska biograferna för tre procent.

Den svenska biografmarknaden är under förändring och det har under senare år tillkommit nya aktörer på marknaden som alla ser goda investeringsmöjligheter. Nordisk Film öppnar nya biografier i Sverige och Nonstop Entertainment tar plats på marknaden med återöppnandet av Capitol i Stockholm. Capitol Bio har genom en crowdfundingkampanj i syfte att få medfinansierare öppnat en vuxnare sorts biograf där biobesökaren kan bli serverad lättare rätter och alkoholhaltiga drycker i biosalongerna. Återuppståndelsen av Capitol Bio representerar en trend som finns på biografmarknaden idag, där nya koncept utvecklas för att bredda bioupplevelsen.

De internationella och nyttillkomna aktörerna ser ekonomiska möjligheter att investera i den svenska biografmarknaden. En undersökning från 2018 genomförd av Mediavision visar hur streamingmarknaden fortsätter att växa. 51 procent av Sveriges hushåll är kunder till minst en streamingtjänst. Det ger en årlig tillväxt på omkring 30 procent. Under det senaste decenniet har Netflix varit den dominerande streamingtjänsten på marknaden. 70 procent av hushållen i Sverige

¹⁶https://www.filminstitutet.se/globalassets/_dokument/verksamhetsberättelser/resultatredovisning_2018.pdf

som använder sig av streamingtjänster väljer Netflix.¹⁷ År 2018 hade 2,2 miljoner svenska hushåll en streamingtjänst.

2019 betalade de svenska hushållen sammanlagt 6,8 miljarder kronor för digitala streamingtjänster, vilket i genomsnitt blir 509 kronor per hushåll och år.¹⁸

Konkurrensen bland streamingtjänsterna ökar i takt med att fler företag lanserar sin egen tjänst. Disney Plus, HBO MAX, Apple TV+ och Amazon Prime Video är exempel på streamingjättar som tar upp kampen mot Netflix. I takt med att fler aktörer har sin egen streamingtjänst förändras också på vilket sätt innehållet finns tillgängligt.

Fler streamingtjänster per hushåll, kallat stacking-fenomenet, är att konsumenten vill få tillgång till exklusivt innehåll som finns hos enskilda streamingtjänster och därmed behöver skaffa fler abonnemang.

Att behöva betala för fler streamingtjänster för att ta del av innehållet har enligt Sandvine lett till en ökad illegal filmnedladdning.

EU ställde i oktober 2018 krav på att samtliga tv-tjänster inom EU ska uppfylla kravet att minst 30 procent av filmerna och serierna hos streamingtjänsterna ska vara lokalt producerade inom EU. Mottagandet har varit blandat inför det nya och ökade kravet på lokalt innehåll hos streamingjättarna. För streamingaktörerna kan lokalt innehåll vara ett sätt att etablera sig på fler marknader och erbjuda tittarna material på deras språk.

Piracy ett fortsatt stort problem för hela film- och tv-branschen

Sverige är extremt utsatt för piracy av filmer. När det kommer till illegal streaming och nedladdning står Sverige för 45 procent av intrångsgörarna i hela Norden.¹⁹ Vi har också näst störst problem med illegal IPTV i hela Europa.²⁰ Mer resurser behöver avsättas för att minska problemet.

Illegal film- och tv-konsumtion medför oerhörd skada i Sverige och ges ett värde motsvarande drygt 1 miljard kronor i intäkter, vilket även betyder förlorade skatteintäkter motsvarande drygt 200 miljoner kronor.²¹ De som driver pirattjänsterna gör det för att få ekonomisk vinning. Polisutredningarna visar organiserad brottslighet och ofta förgreningar över landsgränserna.

Piracy-problemet är komplext, det visar inte minst alla åtgärder som vidtagits mot den illegala nedladdningstjänsten Pirate Bay. Tjänsten har orsakat skador för mängder av rättighetshavare och särskilt drabbade har de små och lokala rättighetshavarna varit inom film och tv varit. Flera har fått hela sin marknad och ekonomi söndertrasad av Pirate Bays illegala spridning. Trots rättsprocesser i flera olika länder, som kostat tid och resurser från både rättighetshavare och samhället, fortsätter tjänsten att vara aktiv. Det visar tydligt på tillkortakommanden i dagens regelverk.

Piracyn har en stor påverkan på branschen, som ett exempel sköts premiären av Solsidan upp hösten 2019 på grund av risken för illegal spridning på internet före premiär. Illegal nedladdning kostar

¹⁷ <https://www.mediavision.se/pressrelease-8-november-svenska-hushall-betalar-drygt-330-sek-i-manaden-for-betaltjanster-for-film-och-tv/>

¹⁸ MMS, Hushållens medieutgifter för betalda onlinevideotjänster 2019

¹⁹ Enligt Mediavisions undersökning Nordic Piracy 2021 är det 1 315 000 svenskar som regelbundet laddar ned eller strömmar film och tv-serier från olaglig källa vilket utgör 45 procent av intrångsgörare i Norden.

²⁰ Illegal IP TV in the European Union, EUIPO 2019

²¹ Mediavision, (Nordic Piracy Q1, 15–74 år, 2015), undersökning stöds även av Novus rapport Digital marknad för film och TV, juni 2015, <https://ftvsblogg.files.wordpress.com/2015/06/lc3a4gesrapport-digital-marknad-fc3b6r-film-och-tv.pdf>

enbart TV4 drygt 150 miljoner kronor per år.²² Vidare konstaterar Svenska Filminstitutet att en av orsakerna till den svenska filmbranschens stora lönsamhetsproblem är illegal verksamhet.²³

Mediavisions undersökning från maj 2021 visar att för närvarande är YouTube den mest använda tjänsten för illegalt innehåll av film och tv. 38 procent av piraterna anger YouTube som deras källa för illegalt strömmande, följt av Facebook med 34 procent, som den näst mest använda källan. Bland piraterna känner 60 procent till att illegalt uppladdat innehåll finns på YouTube. Youtube är därmed den vanligast använda källan för illegalt innehåll följt av Facebook och Nyafilmer²⁴

Genom filmavtalet avsattes tidigare 9 miljoner kronor om året för att motverka piracy av upphovsrättsskyddat material. Pengarna har använts till att bland annat sprida information om upphovsrättsskyddat material och konsekvenserna av piracy. De pengarna har tagit slut och regeringen som flyttat ansvaret till Patent- och Registreringsverket, som initialt fick öronmärkta resurser. Vi anser att det är viktigt att staten återigen avsätter medel för att stävja piracy av film och tv.

Konsekvenserna av den statliga filmpolitiken

Alltsedan en samlad svensk filmpolitik skapades i början av 1960-talet har filmpolitiska insatser finansierats genom ett avtal mellan staten och berörda aktörer, det så kallade filmavtalet. Denna finansieringsmodell har varit unik vid en internationell jämförelse, därför att den bygger på frivilliga bidrag från avtalets parter och fungerade som en modell som finansierade svensk film i över 50 år.

Det första filmavtalet ingicks 1963 mellan staten och filmbranschen (som bland annat företrädde av Sveriges Biografägareförbund, Sveriges Filmuthyrareförening, Föreningen Sveriges Filmproducenter, Folkets Hus och Parker samt Riksföreningen Våra Gårdar). Finansieringen kom till genom en avgift på 10 procent av biografernas bruttobiljettintäkter. Biografer som visade färre än fem föreställningar i veckan undslapp avgiften. Staten började i mitten av 1970-talet ge direkta bidrag till filmpolitiska ändamål och med 1982 års film- och videoavtal inträdde videobranchen i filmavtalet.²⁵

Även om avtalet ansågs ge stabila förutsättningar för svensk filmskapande började problemen hopa sig 1998 då videouthyrarna lämnade avtalet. 2015 sade staten upp filmavtalet med intentionen att i stället inrätta en statlig filmpolitik från och med 2017, vilket genomfördes.²⁶

Utöver målen infördes också andra åtgärder i samband med att filmavtalet upphörde. Bland annat:

- Höjdes mervärdesskattesatsen för tillträde till biografföreställningar från 6 procent till 25 procent. Den ökade kostnaden för biograferna komparerades delvis genom att den tio-procentiga biografavgiften togs bort.
- Förändringar i de filmpolitiska stöden för att bättre uppfylla de filmpolitiska målen genomförs succesivt.
- Branschråd inrättades under Filminstitutets roll som också varit involverad i Filminstitutets arbete med förändringar av nuvarande stödsystem, som började gälla från 2018.

²² <https://www.aftonbladet.se/nojesbladet/tv/a/GG83gm/premiaren-av-solsidan-skjuts-upp>

²³ Varför når inte svensk film svensk publik – en nulägesbeskrivning av hinder och utmaningar för spridning av svensk film. En rapport av Fikra på uppdrag av Svenska Filminstitutet, oktober 2019.

²⁴ Mediavision, (Nordic Piracy Q1, 15-74 år, 2015)

²⁵ SOU 2009:73 *Vägval för filmen – Betänkande från Filmutredningen 2008*, sid.31

²⁶ Prop 2015/16:132, sid.19

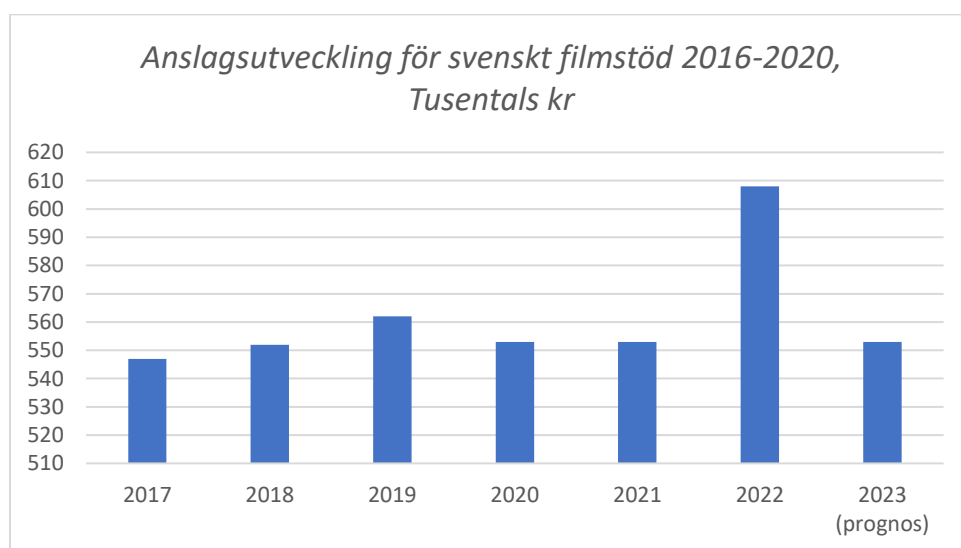
Antalet biotitlar har ökat med 40 procent, svenska titlar har ökat med 20 procent sedan 2013. Dagens filmer går kortare tid på bio innan de går upp i nästa visningsfönster. I valet av vilka manus som ska bli film behöver det komma ett större fokus på vad konsumenterna vill ha. Det behövs givetvis både kvalitetsfilm och kommersiell produktion. Problemet är att nuvarande mål snarare lett till att det produceras filmer som väldigt få människor är villiga att betala för att se eftersom de inte lever upp till den bredd och kvalitet som förväntas. Vi är skyldiga skaparna och konsumenterna att när svensk film produceras, oaktat om det är kvalitetsfilm eller kommersiell film, ska den vara bra. Det är då vi lockar den riktigt stora publiken. Om målen för filmpolitiken mer kan likna Norges mål ökar möjligheterna till kreativitet och att kunna fatta beslut om att producera en film när rätt manus dyker upp. På så sätt kan Sverige återigen få både kvalitetsfilm och kommersiell film.

Svensk film har förlorat 150 miljoner under 2017–2019 på statlig filmpolitik

Sedan den första januari 2017 har regeringen tagit ett helhetsansvar för den nationella filmpolitiken som nu finansieras genom statsbudgeten och styrs av de mål som fastställts av riksdagen.²⁷

Sammantaget har momshöjningar, statlig kontroll och spretiga mål gjort att stödet till svensk film har minskat – precis tvärtemot vad regeringen lovade när filmavtalet sades upp.

Genom att titta på de budgetpropositioner som regeringen lagt fram sedan förstatligandet av filmpolitiken kan vi se följande anslagsutveckling för filmstödet:

Hur hade Harry Schein gjort med dagens förutsättningar?

Det fanns säkert goda intentioner och en ambition från regeringen att ta ett nytt grepp kring filmkulturen när den statliga filmpolitiken lanserades 2015 och trädde i kraft 2017. Tillgänglighet, mångfald och jämställdhet är viktiga frågor som behöver lyftas inom filmkulturen. Däremot gick man emot ett dåvarande system med filmavtal som tjänat svensk filmkultur väl och har ingåtts i sex olika former. Skälet till att det omförhandlas kontinuerligt är att vår omvärld ständigt förändras, vilket ställer krav på hela filmkulturen att följa med i utvecklingen. Det gamla filmavtalet hade kunnat anpassats till de nya förutsättningarna genom en seriös och långsiktig dialog med branschen. I stället valde dåvarande kulturminister Alice Bah Kuhnke (MP) att säga upp filmavtalet och förstatliga filmpolitiken. Med tanke på dagens situation, där rekordlåga besöksiffror präglar svensk film, behöver vi komma till en situation där en ny filmpolitik kan återupprätta förtroendet för svenskt

²⁷ Prop. 2015/16:132, bet. 2015/16: KrU11 och rskr. 2015/16:289

filmskapande. Nedan presenteras ett antal förslag för att stärka och på sikt bana vägen för ny filmpolitik.

Nytt filmavtal för framtiden

Filmavtalet var inte perfekt men det byggde på en idé som förtjänar att återupprättas om än i en ny form som passar dagens förutsättningar. Det är viktigt för att säkerställa att varje visningsfönster är med och bidrar till att pengar som kan gå till produktion av svensk film. En lärdom från filmavtalet är att avtalslängden ska sträcka sig över en mandatperiod i syfte att minimera politisering och politisk styrning av filmkulturen. Vårt förslag är att det tas fram ett nytt filmavtal som sträcker över en mandatperiod.

Sänk biomomsen och därmed lika moms på all kultur

När regeringen presenterade förslaget på höjd moms kom det kritik mot att regeringen inte motiverat varför biograferna skulle få höjd moms medan andra jämförbara föreställningar (såsom cirkus-, teater-, opera- eller balettföreställningar) skulle få behålla den lägre momssatsen.²⁸ Det har också kritiserats av Statskontoret som efterlyste en bredare diskussion kring momssatser på kulturområdet i samband med att momsförslaget remitterades.

Momshöjningen drabbade också de mindre biograferna hårdast eftersom dessa hade i filmavtalet lägre avgifter jämfört med biografer som hade många visningar.

Färre biobesök innebär också att framför allt biografer i mindre orter får det svårare att sig ekonomiskt. Biograferna är arbetsgivare och en viktig mötespunkt i samhället. Biograferna drivs av företagare som betalar skatt och avgifter som också kommer många till gagn.

Ytterligare kritik förekom också att regeringen jämförde biografer med hyrfilmsverksamhet. Problemet är att det inte går att jämföra en biografverksamhet med hyrfilmer på nätet eftersom dessa inte har biosalonger som behöver underhållas eller betala hyra för, inga projektorer, filmdukar eller personal som ska sköta försäljning, service och underhåll på plats. För att kulturen ska få likvärdiga förutsättningar att verka inom landet bör momsen således vara densamma för likartade verksamheter. Sänk biomomsen från 25 till 6 procent.

Produktionsincitament för stärkt svensk filmkultur

På de flesta håll i Europa har länderna en modell där filmproduktion i det egna landet kan få kostnaderna för filmproduktionen helt eller delvis subventionerad genom ett produktionsincitament. Sverige har inte haft produktionsincitament vilket inneburit att filminspelningar förläggs i andra länder. I budgetpropositionen för 2022 finns det antligen med ett produktionsincitament om 100 miljoner kronor. Vi välkomnar att regeringen har tagit till sig det som branschen länge har efterfrågat och vi hoppas att det leder till ökat filmproduktion i Sverige. För att det ska ha den avsedda effekten krävs det dock att stödet står sig konkurrensmässigt jämfört med andra jämförbara länder. Det behöver också bli ett permanent stöd så att branschen internationellt kan planera och räkna med att få det stödet. Det här är en näringslivsåtgärd och vi anser därför att det är bra om Tillväxtverket administrerar stödet.

Inför modellen med olika grupper av biografer efter antal föreställningar

I filmavtalet fanns en modell där biografer delades in i röda och gröna där de gröna biograferna förenklat visat maximalt fem föreställningar per vecka. Röda biografer hade fler föreställningar och

²⁸ Ds. 2015:31. Sid. 8.

betalade därmed biografavgiften samt var momsregistrerade. Modellen handlade om att säkerställa tillgänglighet till biografen även på mindre orter eftersom hela landet ska leva. Samtidigt var det viktigt att se till att få in biografavgiften som gick till svensk filmproduktion.

Att den här modellen togs bort har bidragit till att biografen i mindre orter drabbades hårdare av den statliga filmpolitiken och att det har blivit mindre pengar till svensk film.

Därför föreslår vi att återställa modellen för biografen så att de återigen delas in i röda och gröna biografen.

Nya mål i filmpolitiken

I juni 2016 beslutades om nya filmpolitiska mål som är formulerade på följande sätt:

1. Utveckling och produktion av värdefull svensk film sker kontinuerligt och i olika delar av landet.
2. Allt fler ser värdefull film som sprids och visas i olika visningsformer i hela landet.
3. Filmvetenskap bevaras, används och utvecklas.
4. Svensk film sprids alltmer utomlands och kvalificerat internationellt utbyte och samverkan sker på filmområdet.
5. Barn och unga har goda kunskaper om film och rörlig bild och ges möjligheter till eget skapande.
6. Jämställdhet och mångfald präglar filmområdet.
7. Filmen bidrar till att stärka yttrandefriheten och det offentliga samtalet.

Frågan är om de nya målen speglar verkligheten som präglar produktion och distribution av svensk film. Digitaliseringen har i grunden förändrat förutsättningarna och skapat nya möjligheter att nå filmpubliken. Samtidigt är intäkterna från streamingtjänster långt ifrån att täcka de tidigare intäkterna från hyrfilm och DVD-försäljning. På vilket sätt de nya målen speglar denna utveckling är högst oklart.

Andra problem med målen är att de i många fall är vaga och inte reflekterar samhällsutvecklingen i stort. En större och tydligare målsättning i en kontext där digitaliseringen utgör grunden för samhällsutvecklingen hade tjänat svensk filmkultur.

Målen borde ställa kvalitativa krav på produktionen av svenska filmer, vilket innebär att filmskapare måste våga producera filmer som efterfrågas av publiken. Det produceras fler svenska filmer än tidigare men det är få filmer som lockar en bredare publik.

Målen bör uppmuntra filmskapare till att involvera publiken i ett tidigt skede för att våga in kommersiella aspekter i den kreativa processen. På det sättet kan svenska filmer förhålla sig till vad publiken vill se och framförallt inte vill se.

Man kan jämföra de svenska filmmålen med de norska målen som är fyra till antalet:

1. Ett brett och varierat filmutbud av hög kvalitet
2. God förmedling och tillgänglighet för publiken
3. Solitt publikstöd
4. En professionell filmbransch med sund ekonomi²⁹

²⁹ En framtidsrettet filmpolitik sid.11–12

Varje mål har en förklaring till vad som är syftet med målet och de förväntningar som ligger bakom målsättningen. Under mål 3 (som är relevant för förslaget angående stöd för att göra kommersialiserade filmer) står det följande i den norska filmpropositionen:

”Med publikstöd menas den faktiska användningen av de producerade filmerna och serierna. Norsk-producerade filmer och serier måste väljas av publik i Norge och internationellt, vare sig produktioner riktar sig till en stor publik eller har en mer begränsad publik. Det är viktigt att de flesta möjliga filmer kan förverkliga sin publikpotential, medan man förväntar sig högre publikantal för breda kommersiella filmer än för smala, konstnärliga filmer. Den höga norska andelen på bio-marknaden bör upprätthållas och den norska andelen på andra plattformar bör ökas. Branschen borde vara mer uppmärksam på att marknadsföra och sälja innehållet, även i tid efter premiären och filmstöd bör uppmuntra detta i större utsträckning.”³⁰

Det ankommer därför på filmpolitiken att sätta upp tydliga mål för stödutgivningen av filmer som är efterfrågade av publiken. På det sättet kan svensk film vara konkurrenskraftig.

Inför ett demokratikriterium för oberoende filmkultur

Regeringens omläggning av filmpolitiken har inneburit en risk för att filmkulturen politiseras. Myndigheten för Kulturanalys släppte i juni 2021 en utvärdering och analys ”Så fri är konsten” där myndigheten slår fast att ”även om Filminstitutet är en stiftelse har regeringen liknande möjligheter till inflytande över Filminstitutets verksamhet som gäller för övriga myndigheter på kulturområdet.”³¹

Även om public service ligger utanför filmfrågorna visar det på en samhällstrend att svenska kulturfrågor blivit alltmer politiserad. Public Service har ett skydd mot detta tack vare hur styrningsmodellen är uppbyggd. Filmpolitiken saknar de barriärerna.

På grund av en direkt statlig styrning riskerar den svenska filmkulturen att gå samma väg och motverka dess oberoende. Regeringens ambition, att med politiska medel styra filmkulturen, rimmar illa med en oberoende filmkultur.

I det avseendet är det intressant att göra en jämförelse med situationen för idrottsrörelsen. Stödet till idrotten baserades tidigare på vinsten från Svenska Spel. Under första decenniet av 2000-talet såg idrottsrörelsen en kraftig ökning av stödet men den har avstannat i och med att systemet ändrades så att det i stället regleras i statens budget. Med den modell som infördes 2011 har staten stärkt sin makt och förhandlingsposition gentemot idrotten som hamnar i underläge och blivit beroende av politisk välvilja.

Filmavtalet var mer än en finansieringsmodell. Det var en samarbetsmodell med gemensamt ansvar för svensk film från både branschen och staten som har gått förlorad. Därför föreslår vi att det införs ett demokratikriterium som värnar svensk films oberoende från politiken.

Inkludera streamingtjänster i det nya filmavtalet

Framtiden för branschen är nya former av samarbeten, till exempel mellan konkurrerande Tv-kanaler och mellan olika plattformar. För att nämna ett par exempel har BBC One och Netflix producerat Dracula. SVT, ViaPlay och Film i Väst har producerat Vår tid är nu. Det är positivt att olika aktörer går samman i enskilda produktioner men för att konsumenterna och branschen ska utvecklas långsiktigt på ett sätt som gynnar såväl filmkulturen som konsumenterna behövs det ett nytt filmavtal. En ny

³⁰ Ibid

³¹ Myndigheten för kulturanalys: Så fri är konsten. Den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten 2021-06-10

version av filmavtalet där även streamingtjänsterna ingår kan skapa den struktur och finansiering som behövs för att uppnå detta.

Avslutningsvis är våra förslag följande:

1. Skrota statlig filmpolitik – Ingå nytt avtal för framtiden
2. Sänk biomomsen för att ha lika moms på all kultur
3. Minska regionala skillnader och öka finansiering av svensk filmproduktion
4. Nya mål i filmpolitiken
5. Inför ett demokratikriterium för oberoende filmkultur
6. Inkludera streamingtjänster i det nya filmavtalet
7. Bekämpa illegal spridning av upphovsrättsskyddat material

Med denna rapport hoppas vi att den svenska filmkulturen kan ges bättre förutsättningar och som får den självständighet och styrka som den förtjänar.